

Маст. Милица Маринковић, асистент
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

УДК: 343.536.3(44)"18"

DOI: 10.46793/XXIV-12.435M

МЕРЕ ПРОТИВ ЗЛОУПОТРЕБА КРЕДИТОРА У ФРАНЦУСКОМ ПРАВУ XIX ВЕКА*

Резиме

Аутор у раду даје преглед грађанскоправних и кривичноправних мера против поверилачких злоупотреба у Француској у XIX веку. Како је узимање превисоке камате била најчешћа злоупотреба, фокус рада је управо на зеленаштву, али оно је било праћено и другим преварним радњама.

Француска привреда и друштво су у XIX веку прешли велики пут из феудалне аграрне у капиталистичку индустријску привреде, а у процесу те транзиције незванични зајмодавци - зеленаши, имали су важну улогу. Питање да ли камату треба ограничавати или не постављало се у теорији током читавог XIX века. Пракса је показала да је ограничење камате неопходно и корисно, па је законодавство одговорило прописивањем највише каматне стопе и инкриминацијом зеленаштва као занимања.

Кључне речи: камата, законско максимирање каматне стопе, зеленаштво, Француска, 19. век.

1. Увод

Када се говори о злоупотребама до којих долази у дужничко-поверилачким односима, на страни зајмодавца најчешће се јављају зеленаштво и различите преварне радње у циљу покушаја вишеструке наплате истог дуга. У Француској у XIX веку главни вид злоупотребе поверилаца било је зеленаштво, односно давање новца на зајам уз камату чија је стопа неретко и десетоструко премашивала ону стопу коју је закон дозвољавао. С обзиром на то да је зеленаштво било најзаступљенија, али и највише регулисана поверилачка злоупотреба, у овом раду ће фокус бити првенствено на њему.

* Рад је написан у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2021. годину који се финансира из средстава Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

У Старом режиму у Француској, пре него што су на сцену ступиле банке, највећи део легалних кредитних послова у градовима одвијао се преко нотара.¹ Није било неопходно да се уговорне стране познају из разлога што су нотари, као дугогодишњи људи од поверења више генерација у истој породици, располагали довољном количином информација да успешно посредују у закључењу зајмова.² Већина зајмова које су нотари уговарали за своје клијенте спадала је у групу дугорочних зајмова.³

Црквени канони Римокатоличке цркве забрањивали су позајмљивање новца уз камату,⁴ јер је новац „стерилан“ и „не даје плодове“.⁵ Световно право није било толико искључиво и препознавало је реалне потребе пословног живота. Ордонанса Шарла V од 19. октобра 1520. године ограничавала је камату на 5%, док је крајем XVI века највиша дозвољена каматна стопа била 6,25%.⁶ Средином XVII века, 1665. године, једна краљевска ордонанса ограничила је камату на 5% и на том нивоу се задржала до краја XVIII века.⁷ Различите каматне стопе у различитим законским актима довеле су до конфузије у стварности, па је стопа од 5% често пренебрегавана у користи оне од 6,25%.⁸ Такво стање потрајало је до Револуције.

2. Поверилачке злоупотребе у првој половини XIX века

Француско финансијско тржиште дочекало је Револуцију у горе описаним условима. Револуционарним актима укинута је феудализам, чиме је положај сељака правно гледано побољшан, али је економска слика била другачија. Како бележи Р. Мегро (*Roger Magraw*), „Маркс се дивео Балзаковим 'Сељацима' који су осликали илузорну природу 'независности' коју су сељаци освојили након

¹ Hoffman, P., Postel-Vinay, G., Rosenthal, J. L., *Information and Economic History: How the Credit Market in Old Regime Paris Forces Us to Rethink the Transition to Capitalism*, *The American Historical Review*, vol. 104, no. 1/1999, стр. 71.

² Примарна сврха нотара било је оверавање и чување разноврсних исправа, међутим током векова они су постали експерти за састављање докумената и давање правних и финансијских савета за најразличитије сфере живота. *Исто*, стр. 75.

³ *Исто*, стр. 71.

⁴ Ипак, „испод жита“ су уговарани различити каматни зајмови у циљу финансирања растућег буџетског дефицита француске државе. Jolivet-Roche, E., *L'usurier et le banquier : discours et représentation autour de la loi de 1807*, *Histoire, économie & société*, 34e année, no. 1/2015, стр. 31.

⁵ *Исто*, стр. 34.

⁶ Dormand, S., *Le marché du crédit à Douai aux XVIIe et XVIIIe siècles*, *Revue du Nord*, vol. 4, no. 362/2005, стр. 826.

⁷ *Исто*, стр. 827.

⁸ Према неким подацима које износи С. Дорман, чак 58,9% зајмова у периоду од 1680. до 1699. године уговарани су са каматном стопом од 6,25%. *Исто*, стр. 827.

1789. године“.⁹ Наиме, с обзиром на то да су живели далеко од градова, у којима се одвијао економски живот и у којима су били главни кредитни токови, сељаци су зависили од локалних „незваничних“ зајмодаваца, као што су били на првом месту нотари, а затим и истакнутији трговци, млинари, па чак и свештена лица.¹⁰

На самом почетку Револуције, 3. октобра 1789. године, донет је декрет којим је прокламована слобода закључивања зајмова са каматом за најшире кругове становништва.¹¹ У литератури се може наћи тврдња да је истовремено и укинута законска каматна стопа и да је њено регулисање препуштено вољи уговорних страна.¹² Ипак, делује да је на снази званично и даље била каматна стопа од 5% прописана још средином XVII века.¹³

Револуционарни метеж и финансијска криза која је уследила у последњој деценији XVIII века у Француској учинили су да буде изгласан низ контрадикторних закона, који су резултовали тиме да је 1793. године прокламована слобода уговарања каматне стопе.¹⁴ Укидање законске каматне стопе било је потпуно у складу са тада општеприхваћеним ставовима које су износили Тирго (*Turgot*) у Француској и Бентам (*Bentham*) у Енглеској.¹⁵ Они сматрали да каматне стопе зависе од понуде и потражње на тржишту новца и да је, последично, сваки покушај да се оне регулишу и ограниче законом узалудан.¹⁶

Коначни одговор на питање да ли камата треба да буде ограничена законом или њено одређивање треба у потпуности препустити вољи уговорних страна дао је чувени *Code Napoléon*, француски Грађански законик из 1804. године. Како је истицао Кристијан Атијас (*Christian Aftias*), „састављачи

⁹ Magraw, R., *France 1800-1914, A Social History*, London, 2002, стр. 126.

¹⁰ Исто, стр. 126. У предреволуционарном периоду није био редак случај да племство позајмљује новац сељацима који су живели на великим феудалним имањима. Овакве позајмице су, речима П. С. Откера (*Pierre-Cyrille Hautcoeur*), „оснаживале везе зависности и обавезе“. С друге стране, кредитна обавеза према зеленашу ослобађа сељака друштвених ограничења, али их замењује обавезом плаћања високих камата. Hautcoeur, P. C., *Les transformations du crédit en France au XIXe siècle*, Romantisme, vol. 1, no. 151/2011, стр. 26.

¹¹ Jolivet-Roche, E. *нав. чланак*, стр. 31.

¹² Вероватнијом се чини тврдња да уобичајена каматна стопа од 5% у пракси није поштована. Harrison, W. M., *Foreign Usury Laws*, Journal of the Society of Comparative Legislation, vol. 1, no. 2/1899, стр. 219.

¹³ Jolivet-Roche, E. *нав. чланак*, стр. 32.

¹⁴ Исто, стр. 32.

¹⁵ У последњој четвртини XIX века скоро све европске земље, са изузетком Француске и Русије, укинуле су законско ограничавање каматне стопе. Harrison, W. M., *нав. чланак*, стр. 215.

¹⁶ Heber Smith, R., *Rethinking Usury Laws*, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, vol. 196, Consumer Credit, 1938, стр. 189.

Грађанског законика нису били доктринари, него следбеници разборитости¹⁷, те су брзо одустали од идеје да не ограничавају каматну стопу. Члан 1905. прокламовао је слободу закључивања уговора о зајму, било у новцу, било у другим покретним добрима.¹⁸ Много значајнији био је чл. 1907 који је гласио: „Камата је законска или уговорна. Законска камата се утврђује законом. Уговорна камата може премашити законску када год то закон не забрањује. Стопа уговорне камате мора се писмено утврдити“.¹⁹ Члан 1907 је, речима В. М. Харисона, „први пут довео у склад закон и праксу“²⁰, али „бесрамна злоупотреба“ ове слободе од стране зеленаша изискивала је прецизније законско одређење максималних каматних стопа.²¹ До тога је дошло 1807. године.

3. Први покушаји ограничавања каматне стопе

Приликом доношења Закона о каматној стопи за новац (*Loi sur le taux d'intérêt de l'argent*) од 1807. године у Државном савету се поновила расправа о томе да ли уговорним странама треба препустити слободу одређивања камате. Саветници Камбасер (*Cambacérès*), Тронше (*Tronchet*) и Малвил (*Maleville*) били су става да је законско регулисање камате неопходно, док су Беранже (*Béranger*), Трејар (*Treilhard*) и други били за већу слободу уговарања.²²

Закон од 1807. године, скроман по броју својих чланова, покушао је да помири двојаке тежње: прву, да се уравнотеже варијације у каматама до којих је долазило у пракси, и другу, да се умири савест „правих католика“²³ који су се, у складу са доктрином Римокатоличке цркве, гнушали превисоких камата. Првим чланом овог закона било је предвиђено да „уговорна камата не може премашити, у грађанским пословима, пет процената, нити, у трговачким пословима, шест процената“.²⁴ Уколико уговорне стране не предвиде саме камату у складу са првим чланом, други члан овог закона предвиђао је законску камату у истим процентима као први.²⁵ Ови проценти нису случајно одабрани; за њих је постојало историјско образложење. Каматна стопа од 5% представљала је уобичајени приход од пољопривреде, па не изненађује што је она одабрана за приватне зајмове, док је 6% била очекивана стопа добити од

¹⁷ Atias, C., *L'Influence des doctrines dans l'élaboration du Code civil*, Histoire de la justice, vol. 1, no. 19/2009, стр. 112.

¹⁸ Code civil, Livre III, Titre X, chap. III, чл. 1905.

¹⁹ Code civil, Livre III, Titre X, chap. III, чл. 1907.

²⁰ Harrison, W. M., *нав. чланак*, стр. 219.

²¹ Исто, стр. 219.

²² Jolivet-Roche, E., *нав. чланак*, стр. 32, 33.

²³ Maleville, J., *Analyse raisonnée de la discussion du Code civil au Conseil d'État*, Paris, 1805, стр. 50.

²⁴ Loi sur le taux d'intérêt de l'argent, Paris, 1807, чл. 1.

²⁵ Loi sur le taux d'intérêt de l'argent, чл. 2.

комерцијалних послова.²⁶ У случају да зајмодавац наплати камату вишу од дозвољене, по чл. 3 овог закона морао је да врати сав вишак новца који је наплатио на име камате, или да одбије тај вишак од главнице дуга.²⁷

Закон од 1807. године садржао је и једну значајну кривичноправну норму. Наиме, чл. 4. је инкриминисао бављење зеленаштво као занимањем. За ово кривично дело била је забрањена новчана казна у износу не већем од половине новца датог на камату. У случају да зеленаштво прате и разне друге преварне радње (*escroquerie*), поред наведене новчане казне кривац је могао да рачуна и на казну затвора до две године.²⁸ Ради очувања правне сигурности, последњи, пети члан Закона од 1807. године прописивао је да се „ништа не мења у одредбама уговора и других аката сачињених до дана објављивања овог закона“.²⁹

Зеленаштво је као појава нарочито погађала људе на селу. Ова „сељачка пошаст“, како зеленаштво назива И. Ринодо (*Yves Rinaudo*), била је изузетно распрострањена и најтеже је погађала најсиромашније слојеве сељаштва.³⁰ Иако су током XIX века основана различита кредитна удружења³¹ и многобројне банке, тзв. „традиционални кредит“, односно позајмљивање новца од зеленаша задржало се у руралним подручјима као легитиман начин доласка до готовог новца.³² Услед тога што су географски били удаљени од градова као центара финансијског пословања, становници руралних подручја били су приморани да новац позајмљују по каматама које су вишеструко премашивале

²⁶ Jolivet-Roche, E., *нав. чланак*, стр. 39.

²⁷ Loi sur le taux d'intérêt de l'argent, чл. 3.

²⁸ Loi sur le taux d'intérêt de l'argent, чл. 4.

²⁹ Loi sur le taux d'intérêt de l'argent, чл. 5.

³⁰ Rinaudo, Y., *Usure et crédit dans les campagnes du Var au XIXe siècle*, Annales du Midi : revue archéologique, historique et philologique de la France méridionale, tome 92, no. 149/1980, стр. 432.

³¹ Растућа индустријализација довела је до потребе за отварањем установа које су се бавиле кредитирањем различитих потреба становништва. Lapteva, E. V., и др., *Industrial Capitalism and Its Paradoxes in Europe XVIII-XIX Century*, Journal of Advanced Research in Law and Economics, vol. 10, no. 4, 2019, стр. 1254. Једна од таквих установа била је Креди мобилије (Crédit Mobilier) банка основана 1852. године, као и хипотекарна банка Креди фонсије (Crédit Foncier) основана исте године. Hoffman, P., Postel-Vinay, G., Rosenthal, J. L., *нав. чланак*, стр. 73, 79. За више детаља о пословању ових и сличних удружења в. Liesse, A. *Evolution of Credit and Banks in France*, Washington, 1909. Постојала су и кредитна удружења за припаднике различитих привредних грана, примера ради банка која је давала кредите ткачима свиле. Hupfel, S., *Cultures du crédit et mouvement ouvrier dans la fabrique lyonnaise de soieries (1831-1876)*, Histoire, économie & société, 34e année, no. 1/2015, стр. 13.

³² О распрострањености оваквог неформалног задуживања говори и податак да је тек 1869. године ниво задуживања код банака достигао ниво задуживања код нотара из 1788. године. Rinaudo, Y., *нав. чланак*, стр. 433, Hoffman, P., Postel-Vinay, G., Rosenthal, J. L., *нав. чланак*, стр. 79.

оне које је Закон од 1807. дозвољавао. Примера ради, извесни зајмодавац Барели из Тулона на југу Француске наплаћивао је камату до 114% на годишњем нивоу, док је његов суграђанин Мартен узимао и до 157% годишње на име камате.³³ Због тога се у литератури може наћи сликовита тврдња да „пољопривредни кредити не постоје, постоји само пољопривредно зеленашење“.³⁴ Поред тога, сеоско становништво по дефиницији није било финансијски образовано, па није био у стању да користи никакве друге финансијске инструменте сем новца.³⁵ Рурално друштво у Француској у XIX веку и даље је било одређено „игром размене и дуга“.³⁶ Треба напоменути и то да је сеоско становништво код зеленаша позајмљивало новац углавном за финансирање текућих издатака и потрошње.³⁷

Што се тиче личности самог зеленаша, Е. Жоливе-Рош (*Elisabeth Jolivet-Roche*) пише да њу одликују „монетизација друштвених односа“, као и „девијација кредитних односа“.³⁸ Он представља „карикатуру зајмодавца“.³⁹ Зеленаши нису презали ни од какве злоупотребе тешких животних околности својих клијената, штавише „што су околности биле несрећније и хитније...то су им немилосрдније гулили кожу“.⁴⁰ Неретко су зеленашки атрибути приписивани Јеврејима и у оновременој популарној литератури су се често могли наћи описи зеленаша са типичним семитским физиономијама. Јевреји јесу били истакнуте фигуре у финансијском свету, али по правилу се нису бавили релативно ситним приватним зајмовима као зеленаши, него су били крупни банкарџи.⁴¹ Због зеленаша су сви зајмодавци, укључујући и банке, избили на лош глас. Пјер Жозеф Прудон (*Pierre Joseph Proudhon*), француски деветнаестовековни економиста, филозоф и анархистички мислилац,

³³ Rinaudo, Y., *нав. чланак*, стр. 437.

Jolivet-Roche, E., *нав. чланак*, стр. 35.

³⁵ Hautcoeur, P. C., *нав. чланак*, стр. 24. Главни извор кредита био је готов новац, а следиле су га менице. Lemerrier, C., *Courts and Funding of Business in Nineteenth-Century France*, Utrecht, 2017, стр. 7.

³⁶ Rabault-Mazières, I., *Discours et imaginaire du crédit dans la France du premier XIXe siècle*, Histoire, économie & société, 34e année, no. 1/2015, стр. 49.

³⁷ Fraselle, N., Bayot, B., *Le marché du crédit à la consommation*, Courrier hebdomadaire du CRISP, vol. 23, no. 1848/2004, стр. 31; Rinaudo, Y., *нав. чланак*, стр. 447. Речима Ф. Шовоа (Frédéric Chauvaud), „солвентност сељака зависи од његове земље или обртних средстава; за најугроженије, од њихове радне снаге“. Како мало новца циркулише, не изненађује прибегавање зеленашу када год је било потребно извршити неку већу готовинску уплату. Chauvaud, F., *L'usure au XIXe siècle : le fléau des campagnes*, Etudes rurales, no. 95-96/1984, стр. 301.

³⁸ Jolivet-Roche, E., *нав. чланак*, стр. 34.

³⁹ Исто, стр. 35.

⁴⁰ Исто, стр. 35.

⁴¹ Vause, E., *The Business of Reputations: Secrecy, Shame and Social Standing in Nineteenth-Century French Debtors' and Creditors' Newspapers*, Journal of Social History, vol. 48, no. 1/2014, стр. 53.

критиковао је „злогласни капитал“ и квалификовао као зеленаштво сваку материјалну добит која није настала као плод рада капиталисте.⁴²

Аграрна криза 1848. године додатно је отежала положај земљорадника и дала полет зеленашима на селу. Имајући у виду високе државне намете, не изненађује што је општеприхваћено било мишљење да земљорадничке „плодове рада делимично одузима Трезор, а делимично зеленаши“.⁴³ Због тога је предложено доношење новог закона о сузбијању прекомерне камате на зајмове. Расправе су биле дуготрајне и цео Закон од 1807. године је пречешљан од почетка до краја.

4. Законско регулисање каматне стопе и зеленаштва у другој половини XIX века

Тзв. Закон о кривичном делу зеленаштва (*Loi relative au délit d'usure*) од 19. децембра 1850. године био је кратак по броју чланова, али веома значајан за регулисање зеленаштва у деветнаестовековној Француској. Овај закон унео је измене у чл. 3 и 4 Закона од 1807. године.

Уколико се у грађанском или кривичном поступку утврди да је зајмодавац наплаћивао камату већу од највише законом дозвољене, сав вишак уплаћеног новца одбијаће се прво од доспелих износа камате, која се обрачунава не по уговореном зеленашком проценту, него као законска, а потом и од главнице. У случају да главница дуга и законска камата буду исплаћене у целости, зајмодавац је дужан да вишак новца врати зајмопримцу, заједно са припадајућом законском каматом од дана када је примио те уплате. Пресуду којом се утврђује да је камата била прекомерна службеник суда дужан је да достави јавном тужиоцу, под претњом новчане казне од 16 до 100 франака.⁴⁴ Други члан овог закона тицао се бављења зеленаштвом као занимањем. За разлику од Закона од 1807. године, који је чл. 4 у овом случају предвиђао само новчану казну, а затвор у случају да постоје и неке преварне радње, нови Закон у сваком случају предвиђа кумулативну новчану казну у износу до половине позајмљеног новца, као и затвор од шест дана до шест месеци.⁴⁵ У случају поновљеног деликта није постојало одмеравање казне између казненог минимума и максимума, него је казна била највиша прописана из претходних чланова, а могла се и двоструко увећати.⁴⁶ Као и у Закону од 1807. и новим законом је предвиђена додатна казна у случају да зеленашки зајам прате преварне радње, али је нова казна била строжа. Поред основне новчане казне,

⁴² Ferreira, N., *Crédit et monnaie sociale chez P. J. Proudhon (1809-1865)*, Revue de philosophie économique, vol. 12, no. 1/2011, стр. 102.

⁴³ Jolivet-Roche, E., *нав. чланак*, стр. 39.

⁴⁴ *Loi relative au délit d'usure*, Paris, 1850, чл. 1.

⁴⁵ *Loi relative au délit d'usure*, чл. 2.

⁴⁶ *Loi relative au délit d'usure*, чл. 3.

кривац је могао бити кажњен и казном из чл. 405 Кривичног законика од 1810. године, а то је затвор у трајању од једне до пет година.⁴⁷ Речју сенатора Шевалијеа, овај закон „држи под сумњом људе који се баве позајмљивањем новца и прети им нарочитим казнама“.⁴⁸ Треба напоменути да је Закон дозвољавао да се на кривце примени чл. 463 Кривичног законика, који је предвиђао одмеравање казне испод казненог минимума када постоје ублажавајуће околности.⁴⁹

До краја XIX века донета су два закона важна за питање камате у комерцијалним односима. Први је Закон од 19. јуна 1857. године, који је дао право централној Банци Француске да „уколико околности то захтевају, подигну каматну стопу изнад шест процената“.⁵⁰ Ускоро је ова могућност проширена на све банке.⁵¹ Други значајан закон донет је 12. јануара 1886. године и састојао се од само једног члана, који је предвиђао да се закони од 1807. и 1850. године дерогирају у погледу комерцијалних трансакција.⁵²

Упркос томе што су казне за зеленаштво биле строге, у пракси је оно измицало кривичном гоњењу. По статистици суда у Рамбујеу, мање од 0,1% пресуда у XIX веку донето је поводом бављења зеленаштвом као занимањем.⁵³ Упркос постојању гласина, до зеленаша органи гоњења нису могли лако да дођу. Зеленаштво је, речима И. Ринодоа, била појава „много пута осуђивана, али заштићена и замагљена тајношћу“.⁵⁴

5. Закључак

Може се рећи да су у Француској у XIX веку постојала два кредитна система: један званични, банкарски, који је уживао подршку државе, и други, „традиционални“, зеленашки, често незаконит. Банкари су били законити „трговци новцем“, док су зеленаши били ван пословног света и из перспективе

⁴⁷ Code pénal de l'empire français, Paris, 1810, чл. 405.

⁴⁸ Jolivet-Roche, E., *нав. чланак*, стр. 43.

⁴⁹ Loi relative au délit d'usure, чл. 6. Кривични законик није таксативно набрајао ублажавајуће околности, него је њихова процена била остављена судији. Code pénal de l'empire français, чл. 463.

⁵⁰ Loi du 19 juin 1857, Paris.

⁵¹ Банке су раније често наплатом нереално високих провизија и других накнада посредно наплаћивале камату знатно вишу од законске. Harrison, W. M., *нав. чланак*, стр. 221.

⁵² Loi du 12 janvier 1886, Paris. Дефиницију комерцијалних трансакција давао је Трговачки законик у чл. 632: свака куповина хране или добара како би биле препродате или изнајмљене, трансакције свих предузећа, трансакције најразличитијих врста компанија, трансакције брокерских друштава, послови јавних банака, као и послови са хартијама од вредности имале су се сматрати комерцијалним трансакцијама. Code de commerce, Paris, 1807, чл. 632.

⁵³ Chauvaud, F., *нав. чланак*, стр. 294.

⁵⁴ Rinaudo, Y., *нав. чланак*, стр. 432.

банкара, али и својих клијената, предатори. Први систем успео је да се наметне у градовима много брже него у селима, јер су села била удаљена од токова новца. Због тога су становници руралних подручја били под много већим ударом зеленаша и „рецидив“, упадање у зачарани круг задуживања код зеленаша, није био редак случај.

Убрзана индустријализација и развој капитализма у Француској у XIX веку допринели су да се повећа потреба за готовим новцем, кога до тада није толико било у оптицају. То је, нарочито за сеоско становништво које свој рад није могло толико лако да монетизује, често значило да текуће расходе мора да финансира задуживањем код зеленаша. Ни становништво у градовима није било имуно на закључивање оваквих зајмова, али сеоско је нарочито било погођено превисоким каматама.

Зеленаши најчешће нису били непознати људи сакривени иза фасаде институција као што су то били банкари. Напротив, они су били људи из народа, комшије. Представа о њима била је амбивалентна. С једне стране, били су на злом гласу као похлепни среброљупци. С друге стране, били су последња нада многих. Зеленаштво је стога била појава која је опстајала уз прећутно саучесништво лица која су њоме била оштећена. Релативно мали број пресуда за ово кривично дело говори у прилог томе да ни „жртве“, или боље рећи клијенти зеленаша нису увек желели да проказују зеленаше представницима власти. Иако често озлојеђени, зеленашки клијенти нису били ради да пријављују онога ко им је још увек био неопходан.

Висина каматне стопе била је предмет дискусије током целог XIX века. Једна школа мишљења, углавном капиталистички и тржишно оријентисана, била је против било каквог ограничавања слободе уговарања камате, пошто је то, по њиховом мишљењу, било у домену слободног тржишта. Друга, конзервативнија, прокатоличка струја ипак је увиђала реалност и погубне последице које би неограничена камата имала по сеоско становништво.

Када се посматра законско регулисање камате и зеленаштва може се уочити неколико чињеница. Прво, висина камате као грађанско-правно питање и кривично дело бављења зеленаштвом као занимањем нису били регулисани Грађанским, односно Кривичним закоником. И једно и друго питање били су, можда изненађујуће, предмет посебних закона. Друго, у регулисању висине камате и кривичног дела зеленаштва могу се уочити два јасно разграничена периода обележена различитим схватањима и тенденцијама. Први период обухвата прву половину XIX века, коју су обележили Закон од 1807. и 1850. године као његова ревидирана и построжена верзија. Други период обухвата другу половину XIX века, када су одредбе Закона од 1807. и 1850. године ублажене и дерогиране у области комерцијалних послова, а услед убрзаног развоја либералног капитализма.

Зеленаштво је у Француској *de facto* престало тек крајем XIX века, када се количина новца у оптицају повећала и село модернизовало.

*Milica Marinković, LL.M., Assistant
Faculty of Law, University of Kragujevac*

MEASURES AGAINST THE ABUSE OF CREDITORS IN NINETEENTH-CENTURY FRENCH LAW

Summary

The author gives an overview of civil and criminal measures against fiduciary abuses in France in the 19th century. As taking too high interest rates was the most common abuse, the focus of the work was on usury, but it was also accompanied by other fraudulent actions.

In the 19th century, the French economy and society went a long way from the feudal agrarian to the capitalist industrial economy, and in the process of that transition, unofficial usurious lenders played an important role. The question of whether interest should be limited or not was raised in theory throughout the nineteenth century. Practice has shown that interest rate limitation is necessary and useful, so the legislation responded by prescribing the highest interest rate and incriminating usury as an occupation.

Key words: *interest, legal maximization of interest rates, usury, France, 19th century.*